

УДК 94(477.83-25):
[331.4-057.22:349.2]“1920/1930”
П 12

Оксана ПАСИЦЬКА

УМОВИ ПРАЦІ ЛЬВІВСЬКИХ РОБІТНИКІВ ТА ЇХ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ у 1920 – 1930-х рр.

У статті на основі архівних документів, матеріалів преси та нормативно-правових актів охарактеризовано соціальне забезпечення, рівень заробітної плати, тривалість робочого дня, термін й оплату відпусток робітників, санітарно-гігієнічний і технічний стан львівських підприємств. Доведено, що роботодавці порушували або взагалі не виконували приписів законодавства. У міжвоєнний період погіршилося правове становище та умови праці робітників: недотримання умов трудового договору, зниження заробітної плати, зростання безробіття.

Ключові слова: *робітники, Львів, умови праці, заробітна плата, відпустка, правове регулювання.*

Постановка проблеми. Робітництво є важливим рушієм розвитку міст. Назріла необхідність дослідження повсякденного життя робітників Львова – важливого політичного, культурного, індустріального центру Західної України. Комплексний аналіз робітництва як окремої соціальної групи дає змогу з'ясувати особливості та динаміку соціальної, галузевої, професійної структури населення міста. Це сприяє всебічному вивченню історії міжвоєнного Львова. Науковий інтерес викликає стан трудового законодавства тогочасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що історіографія питання досліджена мало. Здебільшого ця проблема розглядалася у контексті суспільно-політичних і соціально-економічних процесів на сторінках тогочасних українських, польських, єврейських часописів.

У 1950 – 1960-х рр. зріс науковий інтерес до соціально-економічних аспектів робітничого руху міжвоєнного Львова та Західної України загалом. Однак радянська історіографія, в якій комуністична ідеологія домінувала над науковою об'єктивністю, зосереджувала увагу на класовій боротьбі, вважаючи її головним рушієм історичного розвитку. Дослідники аналізували важке соціально-економічне, політичне становище “трудящих класів” (робітників, селян), які боролися за соціальне визволення під керівництвом комуністів, оминаючи повсякденні та національні інтереси робітників. Матеріальне становище робітництва Західної України міжвоєнного періоду проаналізував Ю.Гошко [1]. Автор простежив процес формування та діяльності громадських і робітничих організацій, появу й утвердження в робітничому середовищі традиції святкування 1 травня тощо.

Перебіг страйкової боротьби робітників упродовж 1921 – 1939 рр. у Західній Україні з'ясував М.Кравець, надаючи проблемі не економічного, а політичного підтексту [4]. Роль організатора загальнодемократичного руху автор відводив комуністичній партії, не приділяючи належної уваги іншим політичним і громадським організаціям. Особливості побутової сфери робітництва Львова кінця XIX – початку XX ст. висвітлив Д.Фіголь, зосереджуючи увагу на впливі матеріальної культури та звичаїв приміських сіл на робітників урбанізованого міста. Дослідник наголошує: “велика частина робітників міста походила з-під львівських сіл” [6, 15]. Тоді вийшли друком узагальнювальні праці з історії Львова, в яких акцентовано увагу на колоніальному становищі українських земель у складі Другої Речі Посполитої. У двотомній “Історії робітничого класу Української РСР” висвітлено процес формування робітничого класу на українських землях [2], [3]. Поза увагою дослідників залишилось об'єктивне вивчення умов праці робітників Львова та їх правове регулювання.

У зарубіжній історіографії етнотомографічні та соціальні процеси на українських землях у складі Польщі досліджували Е.Ромер [13], Є.Томашевський [15]. Останній на підставі матеріалів перепису 1931 р. з'ясував кількість осіб, які народилися у Львові або прибули з навколишніх територій. Він твердив, що Львів є торговельно-робітничим містом, однак промисловість тут розвивається повільно. Автор також подав

короткий коментар про зайнятість населення Львова на початку 1930-х рр.

Важливі відомості з історії робітництва Польщі містять такі дослідження: А. Ждановського – про побутові умови робітників у період кризи та безробіття 1921 – 1933 рр. [16]; Г. Крагельської – про матеріальне становище, умови праці робітників, дітей і молоді [10]; І. Медзінської – про стан робітничої молоді у 1930 – 1933 рр. [12]; С. Рихлінського, який проаналізував прибутки промислових робітників Польщі, з'ясував рівень заробітної плати робітників у 1920-х р. і порівняв його із довоєнним 1914 р. [14]. Заслуговує на увагу також дослідження Л. Ландау про становище найманих працівників Польщі у 1920-х рр. [11]. Дослідник уклав класифікацію робітництва за рівнем доходів, простежив вплив економічних чинників на їхнє матеріальне становище. Він зауважив, що у 1920-х рр. зменшилася кількість осіб, котрі працювали на власних верстаках, а збільшилася кількість найманих.

У післявоєнній польській історичній науці домінувала поширена у Східній Європі марксистська методологія. У монографіях [9] та колективних працях [8] зосереджено увагу на становищі робітничого класу, страйковій боротьбі під керівництвом комуністів. Робітництво Західної України представлене як складова загальнопольського робітничого руху. Дослідники акцентували увагу на громадсько-політичних аспектах, не аналізуючи структури, ролі, місця, функцій українського робітництва. У такому ж контексті проблему безробіття у Польщі висвітлює М. Цехоцінська [7].

Після краху комуністичного режиму та відновлення української державності у 1991 р. виникли сприятливі умови для переосмислення історичного минулого. Формується нове бачення соціально-економічної, політичної ситуації на західноукраїнських землях міжвоєнного періоду ХХ ст. Утім немає ґрунтовних об'єктивних наукових досліджень присвячених історії робітництва Львова, зокрема правовому регулюванню трудових відносин, повсякденному життю робітників міста у 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Мета статті – дослідити умови праці, заробітну плату, тривалість робочого дня та відпусток, санітарно-технічне

забезпечення підприємств, з'ясувати правове становище львівських робітників.

Умови праці робітників хоча й регулювалися тогочасним трудовим законодавством, проте зазвичай були не найкращими та здебільшого залежали від соціальної, міжетнічної, економічної політики Польщі. Згідно з польським законодавством, охороною праці на підприємствах займалася Інспекція праці. Інспектори контролювали, перевіряли стан, умови праці, ознайомлювалися з документацією; видавали приписи (розпорядження) обов'язкові до виконання про виявлені порушення та недоліки щодо охорони праці, контролювали їх виконання та ін. Польське законодавство регулювало укладення колективних договорів між роботодавцями й робітниками, їхні права та обов'язки. Згідно з трудовим договором, робітник зобов'язувався виконувати певну роботу, з дотриманням внутрішнього трудового розпорядку, а роботодавець – виплачувати заробітну плату та забезпечувати умови праці, потрібні для виконання конкретних завдань, передбачених законодавством і угодою сторін [XXXIX, 691 – 698].

Часто підприємці Львова порушували умови трудового договору. Робітникам зазвичай доводилося працювати у нелегких умовах: малі приватні промислові підприємства не мали змоги придбати відповідне приміщення, тому робітники працювали в антисанітарних умовах. Найчастіше умови праці робітників погіршувалися через такі причини: неналежний стан машин, верстатів, механізмів; невчасне забезпечення матеріалами й інструментами, потрібними для виконання роботи; неналежний гігієнічний і санітарний стан підприємства. Адміністрація не дотримувалася своїх зобов'язань, зокрема щодо вчасного забезпечення робітників спецодягом та спецвзуттям. У більшості тогочасних львівських підприємств не вистачало питної води, природного освітлення, приміщення не опалювалися, не було душових кабін і кваліфікованої першої медичної допомоги.

В одному з листів Львівського магістрату зазначалося: “У переважній більшості пекарських підприємств панує безприкладний бруд, нехлойство. Стіни і стелі окремих приміщень брудні, обдряпані (часто зі штукатуркою, яка відпадає цілими пластами). Дерев'яна чи цементна підлога не миється як слід, на ній повно болота та відпадків з тіста, які гниють” [1, 18]. Унаслідок ревізій

інспекторів праці у 1927 р. було зачинено кілька приватних польських фабрик морозива та покарано власників. В одній із львівських пекарень сирників під час перевірки інспектора “лежав на ліжку її [власниці пекарні] хворий чоловік, а біля ліжка викладені були сирники, приготовані до випікання”. Після ревізії пекарню закрили [XIV, 3]. Умови праці робітників порушувалися також у м'ясному магазині “Маслосоюзу” [III, 1, 5], на шоколадній фабриці “Бранка”. Зокрема, у 1936 р. на підприємстві не видавали спецодягу, жінки виконували важку фізичну роботу, морально зневажали працівників тощо [VI, 3].

Неналежна охорона праці та відсутність елементарних санітарних правил були встановлені інспектором праці не тільки в закладах харчової промисловості, але й у пральнях, на фабриках паперових виробів та інших малих підприємствах: ткальні “Комета”, фабрики паперових і картонних виробів “Декоро”, шкіряній фабриці промислово-торговельної спілки “Хром” [V, 23 – 25]. У недотриманні умов праці, зокрема запиленні повітря у фірмі та на навколишній території, звинувачено власника української фірми батареї “Еко” [I, 5]. У приміщенні львівської фабрики, яка спеціалізувалася на виготовленні гребінців та гудзиків, інспектор праці зауважив відсутність вентиляції, умивальників, душових кабін, плити для підігріву їжі, робочих стільців тощо [VIII, 1 – 4]. Не дотримувалися санітарних норм і на тютюновій фабриці у Винниках. У її приміщеннях було забруднене повітря та бракувало денного світла [XXX, 135 – 147]. Дещо краще слідкувала за умовами праці дирекція фабрики паперових виробів та друкарні книг “Бібльос”, яка закликала робітників до порядку на виробництві [XXXI, 8, 73].

Львівські робітники не завжди мали відведене місце для відпочинку й обіду. Наприклад, у 1937 р. інспектор праці на фабриці “Ультрамарин” у Львові не виявив ні роздягальні, ні умивальника. Їдальня була тісна, брудна, лави поламані. Робітники їли на підлозі [IX, 8]. Подібна ситуація була й на інших підприємствах Львова. Під час перевірки консервної фабрики Рукера, інспектор праці наголосив на відсутності їдальні, використанні праці жінок на важких роботах [IX, 2].

Серед недотримання правил гігієни й охорони праці на підприємствах серед робітників траплялися професійні захворювання та виробничі травми. Інспектор праці VIII інспекторського округу, до якого входили Станиславівське, Тернопільське, Львівське воєводства, повідомляв, що у 1935 р. кількість нещасних випадків зросла до 4 300 (на 38% більше, ніж у минулому році, 104 – із смертельними наслідками). Внаслідок травматизму 1 296 осіб не працювали понад 4 тижні. Наприклад, у 1936 р., згідно зі звітом окружного інспектора праці, на території міста Львова та навколишніх повітів зафіксовано 984 нещасні випадки, зокрема 27 – зі смертельними наслідками [1, 19 – 20].

Без належних заходів безпеки та страхування працювали сезонні робітники, залізничники, будівельники, а тому травматизм, професійні захворювання серед них траплялися значно частіше. Тільки у серпні – вересні 1930 р. на залізничній колії Стрий – Львів загинули 4 залізничники [XXVIII, 23]. Непоодинокими були випадки смертності, травматизму робітників на фабриках під час пожеж, які виникали або через недотримання власниками підприємств правил техніки безпеки, або через безвідповідальність робітників [X, 5; XI, 5; XV, 5; XVII, 4; XXI, 2; XIX, 9].

Фактори соціального порядку (негігієнічні, антисанітарні умови проживання, погане харчування, перенавантаження, втома як на виробництві, так і вдома, низький рівень санітарної культури) свідчили про соціальне неблагополуччя та були характерними для міжвоєнного Львова, незважаючи на проведення певних заходів у галузі охорони здоров'я. Поряд із виробничим травматизмом, характерними для львівських робітників були також професійні захворювання. Швидкими темпами поширювався туберкульоз. У 1930 р. у 26 населених пунктах Польщі, зокрема у Львові, організовано медичний огляд молодих робітників. Перевірено 22 127 осіб, 8% із яких були хворі на онкохвороби, 4,9% – на туберкульоз, 2,5% – на алкоголізм, 0,8% – нервові хвороби, 0,3% – розумово відсталі [1, 21].

Згідно з Декретом “Про обов’язкове страхування у випадку хвороби”, виданим 11 січня 1919 р., відшкодування в разі ушкодження здоров’я мали забезпечити Каси хворих [XXXII, 68 – 88]. Проте у 1930 р. уряд зменшив їх кількість утричі. У 1932 р.

уряд підготував проект закону “Про суспільне забезпечення”, згідно з яким ліквідовувалися Каси хворих (створювалися Каси забезпечення), а також обмежувалося безплатне лікування, забезпечення на старість тощо. Допомога під час хвороби встановлювалась на рівні 50% від основної, а не фактичної заробітної плати. У випадку смерті виплачувалася 13-денна допомога. Під час втрати працездатності забезпечений мав право на $\frac{2}{3}$ (66,6%) основної зарплати. Рента для вдів становила 30%, для сиріт до 17 років – 25% [XXVIII, 26 – 28].

У другій половині 1920 – на початку 1930-х рр. помічаємо яскраво виражену стійку тенденцію до звуження правового поля робітників. Згідно зі законом “Про збори” від 1928 р., молодим робітникам заборонено утворювати організації, належати до профспілки та брати участь у вічах. На багатьох підприємствах вводилися локальні нормативно-правові акти, видані адміністрацією, які регламентували будь-які порушення зі сторони робітників. Так звані “Регуляміни (правила) праці” та “Табелі кар” мали на меті применшити роль робітника у суспільстві й за найменшу його провину знизити заробітну плату [XII, 26 – 28].

Становище ускладнювалось також тим, що у міжвоєнній Польщі, на відміну від розвинутих європейських країн, не був регламентований робочий день у промисловості. Закон польського сейму (1918) “Про 8-годинний робочий день”, який регулював у промисловості, торгівлі й інших сферах 8-годинний робочий день (субота – 6 год) і 46-годинний робочий тиждень [XXXII, 104 – 105], доповнювався різноманітними розпорядженнями (азначали випадки та сфери, в яких робочий день міг перевищувати 8 годин). У 1919 р. Міністерство праці та соціального забезпечення видало розпорядження, що регламентувало на підприємствах цукрової промисловості 8-годинний робочий день і додаткову оплату за понаднормові години [XXXV, 15]. Проте наступне розпорядження від 10 жовтня 1919 р., у час “цукрової кампанії”, передбачило працю робітників, безпосередньо пов’язаних із виробництвом цукру, не в три зміни, а у дві, тобто не 8-годинний, а 12-годинний робочий день [XXXVI, 99].

Польське законодавство дозволяло працю в нічний час, вихідні дні, зокрема у друкарнях, графічних підприємствах, пекарнях. Робочий час найманих фізичних працівників таких

професій, як сторож, двірник, порт'єр не повинен був перевищувати 12 годин на добу. Упродовж 1923 – 1924 рр. час праці у промисловості продовжено до 10 і більше годин на добу [XXXVIII, 277]. Багато розпоряджень Міністерства праці та соціального забезпечення не виконували власники підприємств. Львівські пекарі працювали 14 – 16 годин на добу (у пекарні “Якір” [V, 1 – 2]), шевці – 10 – 12, кравці – 10 годин (у фірмах “Дермата”, “Новосць” [VII, 15 – 16]) без додаткової оплати. Домашня прислуга, яка в західноєвропейських країнах мала встановлений 8 – 10-годинний робочий день, у Львові працювала 14 – 15 і більше годин на добу [XXV, 5].

У 1933 – 1934 рр. внесено зміни до закону про час праці у промисловості та торгівлі, а згодом було оприлюднено текст закону “Про час праці у промисловості та торгівлі”. 46-годинний робочий тиждень (8 годин вдень, за винятком суботи, коли працювали 6 годин) був замінений 48-годинним. За новим законом можна було скорочувати час праці в суботу, але ці години підлягали відпрацюванню упродовж тижня [XLII, 544 – 575; XXXIII, 1784 – 1787; XVIII, 2]. 1 січня 1934 р. вступило у дію розпорядження Міністерства соціального забезпечення, згідно з яким було дозволено не використовувати або скорочувати перерви під час праці, якщо цього вимагали умови праці [XLI, 2054 – 2055].

Численні скарги робітників, дані перевірок інспекторів праці свідчили про невиконання закону про 8-годинний робочий день. Головний інспектор праці наводив факти про систематичне порушення 8-годинного робочого дня у Львові: “Я можу навести багато прикладів: велика фабрика, на якій працює кілька тисяч чоловік, систематично, протягом тривалого часу, порушує закон про робочий день. Інспектор, який подав матеріал у суд, отримав такий вирок: фабрику покарано на один злотий, а в рішенні суду йшлося, що завданням кожного громадянина є дати якнайбільшу продуктивність праці, а не обмежувати її” [1, 23].

16 травня 1922 р. видано закон “Про відпустки для працівників, зайнятих у промисловості і торгівлі” [XLIII, 627 – 6284; XXXVII, 702 – 708]. У 1920 – 1930-х рр. вносили зміни до цього закону [XL, 915 – 916] та тільки з 1 січня 1934 р. він вступив у дію. Згідно з приписами закону, працівники, зайняті на

основі колективного договору у промисловості, торгівлі, діловодстві, сфері транспорту, зв'язку, комунальному господарстві та ін. мали право на оплачувану щорічну відпустку. Таке ж право мали робітники сезонних підприємств, якщо відпрацювали не менше 10 місяців на рік. Промислові заклади, в яких працювали менше чотирьох осіб, не регулювалися цим законом. Значна кількість українського робітництва Львова, котра працювала на малих підприємствах чи так званих ремісничих майстернях, не мали права на відпустку. Тривалість оплачуваних відпусток становила 8 днів (у разі безперервної річної праці) і 14 днів (не менше трьох років безперервної праці). Робітники у віці до 18 років могли користуватися 14-денною оплачуваною відпусткою, якщо працювали не менше року. Порівняно з фізичними робітниками, трудівникам розумової праці надавали оплачувану відпустку після 6 місяців праці, а після року – місяць відпустки [XXXIV, 1787 – 1788]. У СРСР фізичні працівники мали право на відпустку після попередньо відпрацьованих 5,5 місяця, Чехословаччині й Австрії – 1 рік, а у Швейцарії – 7 років. У багатьох інших індустріальних країнах відпустки не були обов'язковими і надавали їх за згодою працедавця та робітника, закріпленою у колективному договорі [5, 16 – 17].

Право робітників на оплачувану відпустку часто порушували, про що свідчать вимоги страйкарів у Львові. “Часто буває, що промисловець змушує робітника відмовитися від відпустки, – писав головний інспектор праці, – і взагалі не платить компенсації або виплачує якусь частину, іноді примушує робітника працювати під час так званого відпочинку” [1, 29].

Згодом до закону “Про умови праці” були внесені нововведення. Двотижневі відпустки було замінено 4- та 8-денними для робітників, які працювали три роки, а безробітні могли отримати допомогу тільки тоді, коли відпрацювали не менше 30-ти тижнів [XII, 26 – 28].

Після збільшення робочого дня далеко не завжди збільшувалася заробітна плата, яка у Польщі, у порівнянні з іншими європейськими країнами, була невисокою. Станом на 1 січня 1926 р. заробітна плата в Америці була у 4, в Англії та Норвегії – в 2,5 раза більшою, ніж у Польщі [XXIX, 3; XXVI, 10; XXVII, 15]. Дослідженням рівня заробітної плати столичних міст

Європи у 1920 – 1930-х рр. займалося Міжнародне бюро праці у Женеві. За їхніми підрахунками, якщо заробітна плата еквівалентна ста одиницям, то у Копенгагені робітник отримував – 108, Стокгольмі – 88, Амстердамі – 85, Берліні – 71, Парижі – 56, Мадриді – 54, Брюсселі – 49, Празі – 47, Відні – 45, Римі – 43, Лодзі – 41, Варшаві – 40. Варшавський робітник заробляв третину того, що робітник копенгагенський, а львівський робітник заробляв менше від варшавського [XXXIII, 4].

У Львові найзаможнішими вважали кваліфікованих робітників, майстрів військової, важкої і поліграфічної промисловості та працівників залізниці, серед яких українці становили незначний відсоток. Порівняно меншу заробітну плату отримували промислові робітники, а найменше цінилася праця робітника ткацької (текстильної) промисловості, покоївок, двірників тощо [XXIII, 2]. Кваліфікований львівський робітник у середині 1920-х рр. заробляв у межах 120 – 150 зл. і більше, а робітники всіх інших категорій – менше. У 1936 – 1937 рр. муляр I категорії Львова отримував на день 7,20 зл. Зауважимо, що у 1924 – 1925 рр. мулярі, теслі заробляли за годину 0,70 – 0,90 зл., а їхні помічники на половину менше – 0,35 – 0,45 зл. Впродовж 1924 – 1937 рр. заробітна плата робітників-будівельників підвищувалася, але незначними темпами. Для порівняння зазначимо, що у 1926 р. державний урядовець I категорії в місяць заробляв 1,075,17 зл., а найнижчої 16-ої категорії – 81,70 зл.; судді, прокурори – місячно від 307,19 до 711,39 зл. [XXVII, 15].

Малооплачуваною була праця домашньої прислуги (кухарки, покоївки, прачки тощо) та двірників, яких часто трактували не як робітників, а щось менш вартісне. Служницям, які здебільшого походили з сільських місцевостей, доводилося працювати від 6 ранку до 23 – 24 години. За свою працю вони отримували мізерну зарплату 8 – 15 зл. на місяць. Зауважимо, що в більшості з них не було ні свята, ні неділі для відпочинку. Крім цього, часто за пошкоджене майно під час прибирання помешкання їм відраховували з зарплати [XXII, 4].

У 1920 – 1930-х рр. на деяких львівських підприємствах заробітна плата зменшувалася через скорочення робочого дня. Зважаючи на зменшення замовлень, у львівських фабриках “Бранка”, “Арма” Брайчевського робітників примусово відправляли у

безоплатні відпустки [XXIV, 3]. Зокрема дирекція “Бібльосу” неодноразово оголошувала 4-годинний робочий день, упродовж 1933 р., 1935 – 1936 рр. [XXXI, 7, 18, 25]. Непоодинокими були випадки, коли зарплата вчасно не виплачувалася. Наприклад, інспектори праці у 1933 р. встановили, що 15,3% усіх перевірених промислових підприємств заборгували робітникам заробітну плату [4, 26]. Робітники львівської фабрики “Ультрамарин” скаржилися, що їм 5 – 8 тижнів не виплачували зарплати і від кінця грудня 1935 р. платили тільки 3 – 5 зл. на тиждень [II, 53 – 54].

Майже в усіх галузях промисловості у період економічної кризи спостерігалось збільшення інтенсивності праці при зменшенні кількості зайнятих робітників, продовження часу праці, заміна старих і кваліфікованих працівників новими некваліфікованими. В окремих галузях промисловості продуктивність праці зросла на 80 – 100%. Зокрема у львівській броварні у 1931 р. працювало 300, у 1927 р. – 700 осіб. Продуктивність праці робітника за цей період зросла удвічі, а кількість виробленої продукції не зменшилася [XXVIII, 23]. У роки економічної кризи подібна ситуація спостерігалася і на тютюновій фабриці у Винниках та інших підприємствах [XXX, 66, 78, 134, 145, 161].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що, незважаючи на правові норми трудового законодавства, гасла про захист прав робітників, умови праці найманих працівників порушувалися та були важкими. Для міжвоєнного Львова були характерними низькі заробітні плати, підвищення цін на продукти харчування і товари першої необхідності, несприятливі санітарно-технічні умови праці, недотримання 8-годинного робочого дня, що безпосередньо впливало на матеріальне становище робітника, його сім'ї.

Перспективним напрямом подальшого вивчення проблеми є дослідження умов праці та побуту, повсякденного життя робітників Галичини.

Джерела та література

- I. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 1. – Спр. 324.
- II. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 1. – Спр. 561.
- III. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 1. – Спр. 752.

- IV. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 2. – Спр. 205.
V. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 2. – Спр. 1049.
VI. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 2. – Спр. 1384.
VII. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 2. – Спр. 1544.
VIII. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 3. – Спр. 209.
IX. ДАЛО. – Ф. 47. – Оп. 3. – Спр. 216.
X. Діло. – 1923. – 17 листопада.
XI. Діло. – 1924. – 21 листопада.
XII. Діло. – 1924. – 23 листопада.
XIII. Діло. – 1925. – 10 березня.
XIV. Діло. – 1927. – 17 червня.
XV. Діло. – 1930. – 15 травня.
XVI. Діло. – 1932. – 12 серпня.
XVII. Діло. – 1933. – 22 січня.
XVIII. Діло. – 1934. – 20 січня.
XIX. Діло. – 1939. – 11 лютого.
XX. Новий час. – 1928. – 15 жовтня.
XXI. Новий час. – 1929. – 6 лютого.
XXII. Професійний вісник. – 1930. – Листопад.
XXIII. Робітнича справа. – 1928. – 5 червня.
XXIV. Світло. – 1925. – 1 листопада.
XXV. Світло. – 1927. – 18 вересня.
XXVI. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 209.
XXVII. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 385.
XXVIII. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 673.
XXIX. ЦДАГОУ. – Ф. 6. – Оп. 2. – Спр. 48.
XXX. ЦДІА України, м. Львів. – Ф. 443. – Оп. 1. – Спр. 1.
XXXI. ЦДІА України, м. Львів. – Ф. 590. – Оп. 1. – Спр. 6.
XXXII. Dekret o 8-godzinnym dniu pracy // Dziennik Praw Państwa Polskiego. – 1918. – № 17. – Poz. 42.
XXXIII. Obwieszczenia Ministra Opieki Społecznej z dnia 25 października 1933 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1933. – № 94. – Poz. 734.
XXXIV. Obwieszczenia Ministra Opieki Społecznej z dnia 25 października 1933 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu z dnia 16 maja 1922 r. o urloпах dla pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1933. – № 94. – Poz. 735.
XXXV. Rozporządzenie szczegółowe Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu o zastosowaniu w przemyśle cukrowniczym Dekretu z dn. 23 listopada

1918 r. o 8-godzinnym dniu pracy // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1919. – Dz. 3. – Poz. 87. – Art. 1, 2, 4.

XXXVI. Rozporządzenie dodatkowe Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu o zastosowaniu w przemyśle cukrowniczym Dekretu z dn. 23 listopada 1918 r. o 8-godzinnym dniu pracy // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1919. – № 76. – Poz. 453.

XXXVII. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej wydane z dnia 12 czerwca 1923 r. w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu w przedmiocie wykonywania ustawy z dnia 16 maja 1922 r. o urlopach dla pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1923. – № 62. – Poz. 464.

XXXVIII. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 15 stycznia 1924 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu w sprawie czasu pracy dla wykonywania robót, poprzedzających produkcję lub po niej następujących // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1924. – № 19. – Poz. 188.

XXXIX. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę robotników. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1928. – № 35. – Poz. 324.

XL. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 26 lipca 1929 r. w sprawie zmiany § 15 rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 11 czerwca 1923 r., wydanego w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu w przedmiocie wykonanie ustawy z dnia 16 maja 1922 r. o urlopach dla pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1929. – № 59. – Poz. 467.

XLI. Rozporządzenie Ministra Opieki Społecznej z dnia 20 grudnia 1933 r. w sprawie trybu i warunków udzielania zezwoleń na niestosowanie lub skracania przerw w pracy // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1933. – № 103 – Poz. 808.

XLII. Ustawa z dnia 22 marca 1933 r. w sprawie zmian w ustawie z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1933. – № 27. – Poz. 227.

XLIII. Ustawa o urlopach dla pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1922. – № 40. – Poz. 334.

1. Гошко Ю. Громадський побут робітників Західної України (1920 – 1939 pp.) / Юрій Гошко – К. : Наукова думка, 1967. – 263 с.

2. Історія робітничого класу Української РСР у 2 т. / [ред. кол. : Ф. Лось (відп. ред.) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1967. – Т. 1. – 567 с.
3. Історія робітничого класу Української РСР у 2 т. / [ред. кол. : О. Гуржій (відп. ред.)]. – К. : Наукова думка, 1967. – Т. 2. – 507 с.
4. Кравець М. Нариси робітничого руху в Західній Україні 1921 – 1931 рр. / М. Кравець. – К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1959. – 233 с.
5. Мовчан О. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті роки / О. Мовчан. – К. : Інститут історії України НАН України, 2010. – 312 с.
6. Фіголь Д. До історії побуту робітників Львова в кінці XIX – на початку XX ст. / Данило Фіголь // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. – Вип. 4. – К., 1959. – С. 13 – 23.
7. Ciechocińska M. Próby walki z bezrobociem w Polsce międzywojennej / Maria Ciechocińska. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo ekonomiczne, 1965. – 250 s.
8. Historia polskiego ruchu robotniczego 1864 – 1967 : w 2 t. – Warszawa : Książka i wiedza, 1967. – Т. 1. – 599 s.
9. Kowalski J. Zarys historii polskiego ruchu robotniczego w latach 1918 – 1939 / Józef Kowalski. – Warszawa : Książka i wiedza, 1962. – 435 s.
10. Krahelska H. Prawda o stosunkach pracy / Halina Krahelska // Przegląd ekonomiczny. – 1934. – № 54 – 58. – S. 1 – 36.
11. Landau L. Płace w Polsce w związku z rozwojem gospodarczym / Ludwik Landau // Sprawy rynku pracy i bezrobocia. – Nr. 4. – Warszawa : Instytut spraw społecznych, 1933. – 124 s.
12. Miedzińska J. Polityka państwa wobec młodzieży pracującej 1930 – 1933 / Janina Miedzińska. – Warszawa : Nakładem Ministerstwa opieki społecznej, 1933. – 69 s.
13. Romer E. Struktura społeczna i kultura materialna Polaków i Rusinów w Galicji Wschodniej / Eugeniusz Romer. – Lwów : Książnica polska Tow. Nauzc. Szkól. wyższ., 1919. – 24 s.
14. Rychliński S. Płace i zarobki robotników przemysłowych w dziesięcioleciu 1918 – 1929 / Stanisław Rychliński // Sprawy robotnicze. – Nr. 4. – Warszawa : Skład Główny w Księgarni robotniczej. Odbitka z Robotniczego Przeladu Gospodarczego, 1929. – 28 s.
15. Tomaszewski E. Pochodzenie ludności m. Lwowa (według danych miejskiego biura statystycznego i ewidencji ludności z 1931 roku bez wojska skoszarowanego i służby bezpieczeństwa) / Jerzy Tomaszewski. – Lwów : Młodzieżowa agencja wydawnicza, 1939. – 142 s.
16. Zdanowski A. Warunki mieszkaniowe robotników w okresie kryzysu i bezrobocia / Antoni Zdanowski // Sprawy robotnicze. – Nr. 13. – Warszawa : Drukarnia matematyczna – H. Zajączkowski, 1936. – 115 s.

Пасицкая Оксана. Условия труда львовских рабочих и их правовое регулирование в 1920 – 1930-х гг. В статье на основе архивных документов, материалов прессы и нормативно правовых актов охарактеризовано социальное обеспечение, уровень заработной платы, длительность рабочего дня, срок и оплата отпусков рабочих, санитарно-гигиеническое и техническое состояние львовских предприятий. Доказано, что работодатели нарушали или вообще не выполняли предписаний законодательства. В меж военный период ухудшалось правовое состояние и условия труда рабочих: несоблюдение условий трудового договора, снижение заработной платы, рост безработицы.

Ключевые слова: рабочие, Львов, условия труда, заработная плата, отпуск, правовая регуляция.

Pasitska Oksana. Work conditions of L'viv employees and legal regulation in 1920 – 1930. Based on archival documents, press materials and law regulations, work conditions of employees and regulation by labour legislation have been presented in the article. Social service, salary level, working hours, term of vacations and pay for them, hygiene, sanitary and technical conditions of L'viv plants have been characterized. It has been proved the local employers broke or did not keep the rules of labour legislation of that time. Tendency to constriction of employees' law status, deterioration of working conditions, violating of labour contract, reduction in salaries, growing of unemployment was observed.

Key words: employees, L'viv, work conditions, salary, 8-hour working day, vacation, legal regulation, labour legislation.